

Anna Kostecka-Sadowa

Polska Akademia Nauk

Instytut Języka Polskiego, Kraków

ORCID: 0000-0002-2287-904X; e-mail: anna.sadowa@ijp.pan.pl

Wybrane frazeologizmy o charakterze regionalnym w polszczyźnie południowokresowej

Abstrakt: Cel artykułu stanowi charakterystyka wybranych frazeologizmów na tle dotychczasowych badań nad odmianami regionalnymi w kraju. Przedmiotem rozważań jest język Polaków zamieszkałych na Kresach południowo-wschodnich, głównie wybrane frazeologizmy o ograniczonym zasięgu terytorialnym. Podstawę materiałową stanowią wybrane leksemy i frazeologizmy charakterystyczne dla mieszkańców badanego terenu – polszczyzny południowokresowej.

W mowie potocznej respondentów pojawiają się elementy dialektalne, a wśród nich – gwarowe frazeologizmy. Funkcjonują one w mowie mieszkańców w mniejszym lub większym stopniu we wszystkich grupach wiekowych. Posługują się nimi osoby o różnym poziomie wykształcenia i świadomości językowej.

Słowa kluczowe: polszczyzna południowokresowa, frazeologizm, przekrój pokoleniowy.

Abstract: Selected phraseologies of regional character in Polish South-Eastern borderlands. The aim of the article is to characterize selected phraseologies against the background of previous research on regional variations in the country. The subject of consideration is the language of Poles living in the South-Eastern Borders, mainly selected phraseologies with limited territorial scope. The material basis is selected lexemes and phraseological phrases characteristic of the inhabitants of the studied area – South-Eastern Poland.

Dialectal elements, including dialectal phraseologies, appear in everyday speech. Regionalisms function in people's speech to a greater or lesser extent in all age groups. They are used by people with different levels of education and linguistic awareness.

Keywords: Polish in the south-eastern, phraseologism, generational cross-section.

W ostatnich latach obserwuje się coraz większe zainteresowanie lokalnym kolorytem, kulturą poszczególnych regionów, tradycjami i obyczajami często niewielkich społeczności. Próba ocalenia od zapomnienia regionalnych odmian polszczyzny, gwar i dialektów, będących istotnym elementem tożsamości ich użytkowników, pozostaje nadal wyzwaniem współczesnej dialektologii. Podczas moich wieloletnich badań terenowych nad gromadzeniem słownictwa polszczyzny południowokresowej (od 1996 roku) zarejestrowałam wiele wyrazów i frazeologizmów o ograniczonym zasięgu. Obecność dialektizmów w komunikacji językowej śledzę systematycznie od 2012 roku. W tym czasie

udało mi się zebrać bogaty korpus tekstów zawierających interesujące mnie dane językowe. W spisywanym od lat słowniku znajduję wyrazy typowo lokalne lub regionalizmy wspólne dla pewnego obszaru. Obserwuję pewne zmiany – do polszczyzny południowokresowej wprowadza się wyrazy z języka ogólnopolskiego, wiele form zanika lub nie są znane już wśród najmłodszego pokolenia badanych mieszkańców.

Przedmiotem rozważań niniejszego artykułu uczyniłam język Polaków zamieszkających na Kresach południowo-wschodnich, głównie wybrane regionalizmy, związki frazeologiczne o ograniczonym zasięgu terytorialnym. Opis zawęzę do charakterystyki kilku przykładów na tle dotychczasowych badań nad odmianami regionalnymi w kraju. Podstawę materiałową stanowią wybrane leksemy i frazeologizmy charakterystyczne dla mieszkańców badanego terenu – pogranicza południowokresowego.

Wydaje się, że dzisiejsze coraz częstsze postrzeganie regionalizmów jako jednostek ubogacających język (a nie, wedle dawnych głosów, zużożających) i będących nośnikiem historii danego terenu na zawsze odmieni ich status. Posługiwanie się wyrazami i związkami frazeologicznymi charakterystycznymi dla mowy mieszkańców poszczególnych części Polski przestaje być powodem do wstydu, lecz sukcesywnie staje się przedmiotem ożywionego zainteresowania. Nie od dziś wiadomo, że jednym z istotnych źródeł regionalizmów są gwary ludowe. Niektóre wyrazy gwarowe upowszechniają się w języku wszystkich warstw społecznych na danym obszarze, stając się elementami polszczyzny regionalnej, uzyskując status regionalizmów leksykalnych. Niejednokrotnie granica między regionalizmami i dialektyzmami jest trudna do zdefiniowania, nieostra (Dunaj, Mycawka 2006; Pelcowa 2006; Pręczonek 2006), niekiedy mówi się zatem o kategorii mikroregionalizmów, czyli wyrazów gwarowych upowszechnionych na stosunkowo niewielkim obszarze (Sikora 2005; por. też Rak 2009, 162).

Oprócz oddziaływania języka ukraińskiego w jego postaci ogólnej nie można zapomnieć także o wpływach okolicznej ukraińskiej gwary nadsańskiej. Regionalizmy funkcjonują w mowie mieszkańców w mniejszym lub większym stopniu we wszystkich grupach wiekowych. Posługują się nimi osoby o różnym poziomie wykształcenia i zróżnicowanej świadomości językowej. Z wielu pozyskanych przykładów wynika, że obok zapożyczeń ukraińskich w mowie Polaków z Kresów południowo-wschodnich uwiadcniają się również wpływy leksykalne z języka niemieckiego, do których należą wyrazy dawno zapożyczone, często funkcjonujące tylko we frazeologizmach.

Uwzględniony w artykule materiał badawczy stanowi przede wszystkim słownictwo polskich mieszkańców Strzelczysk (95% Polaków), Krysowic (20–23% Polaków) i Czyszek (15% Polaków) w rejonie mościskim obwodu lwowskiego. Są to wsie zamieszkiwane przez Polaków od wielu pokoleń¹. Badania terenowe prowadziłam tu w latach 2018–2023. Dane językowe pozyskałam od 120 osób, po 40 z każdego przedziału pokoleniowego.

Moimi respondentami są Polacy, reprezentanci pokoleń I–III², które roboczo nazywam w następujący sposób: pokolenie najstarsze – urodzeni w latach 1946–1970;

¹ *Polacy na wschodzie. Historia mówiona*, www.polacynawschodzie.pl/index.php?page=miejsca&id=2084&lang=pl, 15.06.2024.

² Przedziały pokoleniowe podaję według koncepcji Jerzego Sierociuka: I. urodzeni przed rokiem 1920; II. urodzeni w latach 1921–1945; III. urodzeni w latach 1946–1970; IV. urodzeni w latach 1971–1995; V. urodzeni

pokolenie średnie – urodzeni w latach 1971–1995; pokolenie młodsze – urodzeni po 1995 roku. Badani mieszkańcy tych terenów są Polakami, którzy na co dzień posługują się polszczyzną południowokresową – regionalnym wariantem polszczyzny ogólnej w odmianie potocznej, z większą lub mniejszą liczbą cech kresowych (mowa mieszkańców wsi i przysiółków szlacheckich) (Rieger, Cechosz-Felczyk, Dzięgiel 2002, 22–24).

Jako podstawę porównawczą dla gromadzonego przeze mnie materiału wybrałam następujące słowniki (także mniejsze słowniczki zawarte w monografiach i artykułach naukowych):

- słowniki ogólne języka polskiego (historyczne i współczesne): *Słownik języka polskiego* Samuela Bogumiła Lindego (L), *Słownik języka polskiego* oprac. przez Aleksandra Zdanowicza i in. (SWil), *Słownik języka polskiego* Jana Karłowicza, Adama Antoniego Kryńskiego i Władysława Niedźwiedzkiego (SW), *Słownik języka polskiego* pod red. Witolda Doroszewskiego (SJPD), *Uniwersalny słownik języka polskiego* pod red. Stanisława Dubisza (USJP) i *Wielki słownik języka polskiego PAN* pod red. Piotra Żmigrodzkiego (WSJP);
- słowniki regionalizmów z obszaru Małopolski i dawnych Kresów południowo-wschodnich: *Powiedziane po krakowsku. Słownik regionalizmów krakowskich* pod red. Donaty Ochmann i Renaty Przybylskiej (2019), słownik regionalizmów Krosna i okolic opracowany przez Kazimierza Sikorę i Monikę Bielak opublikowany w artykule *O regionalizmach leksykalnych w języku Krosna i okolic* (2005), słownik zawarty w monografii *Polszczyzna Lwowa i Kresów południowo-wschodnich do 1939 roku* Zofii Kurzowej (2006), słownik w pracy pt. *Balak lwowski. Mowa przedwojennego Lwowa* Stanisława Domagalskiego (BL) oraz *Regionalizmy leksykalne w języku mieszkańców Przemyśla* Kamili Sujkowskiej (2023, rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Haliny Karaś);
- słowniki gwarowe: *Słownik gwar polskich* oprac. przez Zakład Dialektologii IJP PAN (SGP) wraz z jego Kartoteką dostępną online (KSGP), *Mały słownik gwar polskich* pod red. Jadwigi Wronicz (MSGP), *Słownik gwar Lubelszczyzny* Haliny Pelcowej (2012–2022), *Słownik gwary lasowiackiej Kamienia i okolicy na Rzeszowszczyźnie* Jana Kutyły (2016), słownik zawarty w pracy *Gwara Bugaja na Pogórzu* (gm. Biecz, pow. Gorlice) Haliny Karaś (2020), *Słownik gwary Pogórzan* (z okolicy Gorlic) Andrzeja Wietrzyka (2011); *Słownik gwary zagnańskiej* Krystyny Długosz-Kurczabowej (2020);
- słowniki języka ukraińskiego i gwar ukraińskich: Hawryła Shyły *Наддністрянський регіональний словник* (2008), Natalji Chobzej, Ksenji Simowicz, Tetjany Jastremskiej, Hanny Dydyk-Meusz *Лексикон львівський: поважно і на жарт* (4 вид., Львів, 2009–2019), Hryhorija Arkushyna *Словник західнополицьких говірок*, t. 1–2 (2000).

Wstępna analiza wyekscerpowanych materiałów wykazała, że w mowie potocznej respondentów pojawiają się elementy dialektalne, a wśród nich – gwarowe frazeologizmy. Frazeologizmy są tu rozumiane jako „społecznie utrwalone połączenia wyrazów, wykazujące nieregularność pod jakimś względem, np. w ich składzie występują wyrazy lub formy wyrazów niewchodzące w swobodne związki składniowe; znaczenie

frazeologizmu nie wynika ze znaczeń komponentów; naruszone bywają zasady łączliwości wyrazów” (Lewicki, Pajdzińska 2001, 311). Literatura dotycząca frazeologii gwarowej jest bardzo bogata, a szczegółowo została przedstawiona w artykułach Anny Tyrpy (Krawczyk 1985; Tyrpa 2016) oraz Lidii Przymuszały (2011; 2013).

Badania nad frazeologią w ogóle, czy to ogólnopolską, czy gwarową³, nastrożają licznych trudności. Jak pisał Jerzy Treder: „Frazeologizmy pojawiają się – tak w gwarach, jak i w ogólnej polszczyźnie – w toku naturalnej żywej mowy (tekście) rzadziej niż określone wyrazy, a więc trudniej je pozyskać z korpusów tekstów gwarowych, raczej stosunkowo niewielkich” (Treder 2009, 143).

Bardzo często używanie frazeologizmów gwarowych ma istotne znaczenie dla żywotności leksemów gwarowych. Ze zgromadzonych materiałów wynika, że wyraz gwarowy wchodzący w skład związku frazeologicznego ma szansę dłużej utrzymać się w języku. Najczęściej jego znaczenie uległo zatarciu, ale jako komponent frazeologizmu może przetrwać w polszczyźnie potocznej, przynajmniej o zasięgu regionalnym, jeśli jednostka frazeologiczna okaże się atrakcyjna i funkcjonalna. Zobaczmy to na konkretnych przykładach.

W badanej przeze mnie polszczyźnie południowokresowej najczęściej funkcjonuje zwrot frazeologiczny: *grać faszaka* ‘udawać mężczyznę eleganckiego, przystojnego’: *On zawsze groł faszaka, dó byli kogó ni pódchodziól. Wiktor tó umi zagrać faszaka. Romku groł wielkiego faszaka, tak przebierał dziwczyni, ży w końcu i tak zostól sam*⁴ [MG54]⁵. *Cale życi groł faszaka. Kóło nas zawsze groł faszaka* [JG48]. Zaś wyraz *faszak* jest niemal nieznanym, dopiero po definicji zwrotu podawany jest w znaczeniu ‘przystojny, elegancki mężczyzna’: *Taki z niego faszak wielki, jak idzi ulico, tó na nikogo ni patrzy* [MM67].

Omawiany przykład jest częsty w mowie starszego i średniego pokolenia. Młodzi nie używają już tego frazeologizmu.

Dokumentacja występowania wyrazu *faszak* w SGP jest bardzo skromna – tylko kilka zapisów z powiatu cieszyńskiego oraz z Orawy n-tar. Mamy tu rzeczownik *feszak* ‘mężczyzna młody, przystojny, elegancki’: *Hanka mo takigo szumnego fieszaka* pow. cieszyński; Orawa (SGP VII 500); n-tar [Orawa] KąsOr 119⁶; KS, natomiast przysłówki *fesznie* oznacza ‘elegancko, gustownie’: pow. cieszyński; zaś forma *feszak* ‘postawny mężczyzna’ znana jest też na Śląsku, zapisana w internetowym słowniczku (Lerch-Wójcik 2025), z powiatu cieszyńskiego poświadczono przymiotnik *feszny* ‘przystojny, elegancki’: *Feszny synek sie zrobił z tego kluka* (Ciesz SGP VII 500). Postać *fesiak* ‘mężczyzna wysoki, dobrze zbudowany’ jest zapisana w powiecie limanowskim; z powiatu niżańskiego mamy zapis w znaczeniu ‘mężczyzna rzutki, śmiały, energiczny’: *Z niygo to taki fesiok* (SGP VII 496–497). Wyraz *fesiak* ‘ironicznie o mężczyźnie, który nadmiernie

³ Ponieważ pojawiają się rozbieżności w rozumieniu pojęcia frazeologizmu gwarowego, w tym miejscu za Arturem Czesakiem przyjmuję, że frazeologizmy gwarowe to te, które: „1) występują tylko w gwarach; 2) zawierają komponenty będące wyrazami gwarowymi; 3) opisują realia wiejskie; 4) reprezentują wyrażony w języku ludowy obraz świata” (Czesak 1998, 290).

⁴ Cytaty podaję w wersji uproszczonej, półfonetycznej.

⁵ Skrót oznacza inicjały respondentów oraz ostatnie dwie cyfry roku urodzenia.

⁶ Rozwiązania skrótów na końcu artykułu.

eksponuje swoją pozycję, wygląd, odwagę’ odnotowuje też KS. Sam leksem *fesiak* ‘elegancki młody mężczyzna’ wywodzi się z czes. *fešný* ‘przystojny, elegancki, szykowny’, zaś w niem. *fesch* to ‘szykowny’ (WDLP).

Odnótowałam kilka frazeologizmów takich, jak: *mieć szwung, złapać szwung, nabrać szwungu: Nabroł szwungu dó róboty i trudno gó dognać. Óna tó dopiró ma szwung: myji okna ód samego rana. Dejci mi jake róbote, bo dziś mam szwung dó róboty, ni usiedze na jednym miejscu* [MG73]. *Złapała szwung i kopi poli ód samiutkiego rana. Złapoł szwung dó róboty i nawet na obiad ni przyszed, tak coś robi w tyj majsterni ód raniúcka* [JG48]. *Ta tó dopiró ma szwung dó róboty, aż si pali jij pód ryńkami, tak zasuwa* [PK80].

Przykłady te są powszechne w mowie starszego i średniego pokolenia respondentów. Młodzi je znają, ale rzadko stosują. Zaś sam wyraz *szwung* w znaczeniu ‘chęć, zapał’ nie jest używany.

W kartotece SGP mamy zapis *szwóng* w znaczeniach: 1. ‘zapał, energia’ z pow. cieszyńskiego, 2. ‘rozmach’ z okolic Zabrza i Rybnika; 3. ‘rozpęd’ i ‘dużo’ z pow. wejherowskiego. Poza tym zarejestrowane są następujące frazeologizmy: *szwung do roboty* z powiatów brzozowskiego i rawickiego, *brać do szwungu, szwungować* z cieszyńskiego; *złapać szwung* z powiatu rypińskiego i lipnowskiego. Wyraz *szwung* oraz frazeologizmy z tym komponentem notowane są głównie w Małopolsce południowej i na Kresach południowo-wschodnich. Poświadcza to K. Sujkowska w mowie mieszkańców Przemyśla (2023, 331); H. Karaś w powiecie gorlickim (2020), J. Kutyla na Rzeszowszczyźnie (2016, 261), S. Domagalski w bałaku lwowskim (2018). W języku ogólnym frazeologizmy te zostały uwzględnione tylko w USJP jako pot. posp., brak w SJPD, z niemieckiego *Schwung* ‘rozmach, zamach, zapał’ (WDLP).

Następnymi przykładami wartymi wymienienia są zwroty *dać, zasadzić szpica* (komuś) ‘kopnąć kogoś’: *Czy zasadził ci ktoś kiedyś szpica? Dał mu szpica w dupe i tyle gó widzieli. Kiedyś nauczyciel z rysunku zasadził szpica uczniowi i nic ni byłó, niktó ni chodziól dó dyrektora, niktó si ni skarżył* [MS75]. *Dej mu szpica, niech si ódczepi. Zasadziól mu szpica w zadek* [PK80]. *Jak ja inó zasadziól mu szpica, tó ód razu si ódczypiól ódy mni. Ja mu doł szpica i si w kóncu ódwalól ódy mni* [JG48]. Omówione frazeologizmy powszechnie występują w mowie wszystkich badanych mieszkańców. Przegląd źródeł daje podstawy, by wnioskować, że przykłady *dać, zasadzić szpica* znane są głównie w polszczyźnie południowokresowej, we Lwowskim (BL) oraz w powiecie przemyskim (Sujkowska 2023, 331).

Sam leksem *szpic* w polszczyźnie południowokresowej ma kilka znaczeń: 1. ‘czubek na choinkę’ (też w pow. przemyskim i rzeszowskim); 2. ‘kopniak’ (też w powiecie przemyskim), zaś w KSGP poświadczony jest tylko w znaczeniu 3. ‘zakończenie czegoś ostrego’.

W słownikach polszczyzny ogólnej: SJPD i WSJP wyraz *szpic* jest znany w trzech znaczeniach: 1. ‘w bucie: ostra, najwęższa i najbardziej wystająca część czegoś, która jest najwyższej lub najdalej położona’; 2. ‘szklana lub plastikowa ozdoba bożonarodzeniowa o wydłużonym kształcie, którą wsuwa się na wierzchołek choinki’; 3. ‘długowłosy pies o wysmukłej budowie ciała, wąskim pysku i puszystym ogonie, który zawija się na grzbiet’, z niem. *Spitze* (WDLP).

Podobny zasięg ma zwrot *szukać szpargi* ‘szukać powodu do wszczęcia awantury, dążyć do kłótni’: *Ón coś dziś ni swój, chodzi naburmuszony i tylko szuka szpargi zy mno.*

Plontasz si cały czas kóło mni i tylko szpargi szukasz, żeby zacząć jakóms awanture [MM67]. Szukół szpargi zy mno, i tak zaczypioł i siak, ali ja si już ni daje nabrać, kiedy ón tylko szuka szpargi, jagby to mnie zaczęć dó swarzynia si [LG48]. Frazeologizmu tego używają najczęściej respondenci starszego i średniego pokolenia.

Poza badanym przeze mnie terenem frazeologizm ten poświadczony jest też w powiecie przemyskim: *I na co ci to? Koniecznie musisz szpargi szukać?* (Sujkowska 2023, 228) oraz w bałaku lwowskim: *Tak sobie szukał szpargi, że w końcu znalazł i skończył z gipsem* (BL). Sam leksem *szparga* znany jest w znaczeniu ‘zatarg, kłótnia, awantura’: *Wdał się w jakąś szpargę i teraz ma kłopoty* (BL) tylko w polszczyźnie południowokresowej. Brak jakichkolwiek poświadczeń w języku ogólnym. Natomiast w słowniku języka niemieckiego znalazłam zwrot: pot. *Ärger suchen* ‘szukać zaczepki’, gdzie *Ärger* oznacza ‘złość, gniew, przykrość, nieprzyjemność’ (WDLP).

O wiele szerszy zasięg występowania mają zwroty frazeologiczne *mieć szmergla, dostać szmergla* ‘mieć, dostać bzika, obsesji’: *Dostał szmergla i cały czas o tym samym gada i gada. Ón ma szmergla na tym punkcie, lepij ni gadej z nim o tym* [PK80]. *Miała szmyrgla zy swojimi włosami, stali czysała i czysała si* [LG48]. *Óna miała szmyrgla ze swojo tórebko, co chwile przykładła z ryńki dó ryńki, gładziła cały czas* [KM53]. Sam wyraz *szmergiel* jest już rzadko używany przez najstarszych użytkowników badanej gwary ‘przedmiot wyglądający nierówne powierzchnie’. Natomiast w zwrotach frazeologicznych dość często występuje w mowie moich wszystkich informatorów.

Z kartoteki SGP wynika, że przykłady te są znane powszechnie w Małopolsce południowo- i północno-wschodniej – w pow. przemyskim (Sujkowska 2023, 326), rzeszowskim (Kutyla 2016, 258), opoczyńskim, bialskim (Biała Podlaska; KSGP: *mieć szmergla*) oraz w bałaku lwowskim (BL). Wyrażenie to notują też słowniki języka polskiego: w USJP pot. *dostać szmergla, mieć szmergla*; w WSJP pot. żart., w SJPD brak we fraz.; z niem. *Schmirgel* ‘drobnoziarnista skała składająca się ze specjalnego minerału stosowanego jako środek mielący’ (WDLP).

Przywołane wyżej zapisy są świadectwem żywotności gwarowych frazeologizmów. Różna jest ich frekwencja, obok wystąpień sporadycznych, niekiedy nawet jednostkowych, np. *grać faszaka, szukać szpargi czy dać, zasadzić szpica* pojawiają się frazeologizmy dobrze poświadczone w wypowiedziach, np. *mieć szwung, złapać, nabrać szwungu; mieć szmergla, dostać szmergla*. Należy zaznaczyć, że niektóre z gwarowych związków frazeologicznych stają się frazeologizmami regionalnymi, o których – za Stanisławem Bąbą i Anną Piotrowicz – możemy powiedzieć, że to „takie wyrażenia, zwroty i frazy (w tym również przysłowia) spoza współczesnego języka ogólnopolskiego, które powszechnie znane są w danym regionie, także inteligencji, przy czym zasięg ich występowania nie zawsze musi być ograniczony do jednego tylko regionu” (Bąba, Piotrowicz 1994, 112).

Z omówionych przykładów widać, że są to wyrazy dawno zapożyczone z języka niemieckiego, często funkcjonujące tylko we frazeologizmach. Badania wykazują, że obok zapożyczeń ukraińskich i rosyjskich w mowie Polaków z Kresów południowo-wschodnich uwidaczniają się również wpływy leksykalne z języka niemieckiego. Spora liczba regionalizmów świadczy o silnym wpływie języka niemieckiego na polszczyznę ówczesnej Galicji, jednak zmiana realiów spowodowała stopniowy zanik dużej części wyrazów. Niektóre germanizmy poświadczone w polszczyźnie kresowej znalazły się w niej na skutek podtrzymywania ich przez język ukraiński.

Frazeologizmy gwarowe mają szczególną łatwość przechodzenia do odmiany regionalnej języka, a niekiedy do polszczyzny o zasięgu ogólnym. Tak o tym pisze M. Rak:

Frazeologizmy ze względu na niesumaryczność znaczenia, przechodząc z kodu gwarowego do niegwarowego, w tym do polszczyzny regionalnej, często zachowują w swym składzie archaizmy i dialektyzmy. Gwarowość frazeologii w świadomości informatorów to zazwyczaj najbardziej rozpoznawalne cechy fonetyczne komponentów frazeologicznych (mazurzenie, pochylenie kontynuantów dawnych samogłosek długich, różna realizacja samogłosek nosowych itd.). Z tego względu właściwie każdy frazeologizm gwarowy po usunięciu wymienionych cech może awansować do jednostki używanej w kontaktach z osobą, która nie posługuje się gwarą (Rak 2009, 166).

Świadome czy nieświadome wykorzystywanie gwarowych związków frazeologicznych dowodzi atrakcyjności tej części zasobu leksykalnego. Odświeżają one tekst, nadają mu określony walor stylistyczny, są nośnikiem ocen, odzwierciedlają emocje nadawcy, niekiedy zabarwiają tekst humorystycznie. Trudno jednak nie zauważyć, że znajomość gwarowych związków frazeologicznych maleje wśród przedstawicieli najmłodszego pokolenia – jest to zmiana przede wszystkim jakościowa, polegająca na zastępowaniu jednych frazeologizmów innymi (bardziej przystającymi do zmieniającej się rzeczywistości językowej ludzi młodych). Sytuacja ta niewątpliwie rodzi konieczność opisu jednostek frazeologicznych, które jeszcze funkcjonują w mowie Polaków żyjących poza granicami kraju.

Literatura

- Arkushyn H. (2000), *Słownik zachidnopolis'kich hovirok*, t. 1–2, Łuck.
- Bąba S., Piotrowicz A. (1994), *Poznańska frazeologia regionalna*, [w:] *Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny*, t. 1, red. M. Białoskórska, S. Kania, Szczecin, s. 111–122.
- Bielak M., Sikora K. (2005), *O regionalizmach leksykalnych w języku Krosna i okolic*, [w:] *Literatura–Język–Region*, red. K. Sikora, J. Kułakowska-Lis, s. 7–28.
- BL, Domagański S. (2018), *Balak lwowski. Mowa przedwojennego Lwowa*, Kraków.
- Chobzej N., Simowicz K., Jastremska T., Dydyk-Meusz H. (2009–2019), *Leksykon lvivs'kyj: poważno i na żart*, Lviv.
- Czesak A. (1998), *Frazeologia gwarowa – problemy i postulaty*, [w:] *Teoretyczne, badawcze i dydaktyczne założenia dialektologii*, red. S. Gala, Łódź, s. 285–293.
- Długosz-Kurczabowa K. (2020), *Słownik gwary zagnańskiej*, Warszawa.
- Dunaj B., Mycałka M. (2006), *Regionalizmy leksykalne w badaniach polszczyzny miejskiej*, [w:] *Miasto. Przestrzeń zróżnicowana językowo, kulturowo i społecznie*, red. M. Święcicka, Bydgoszcz, s. 64–76.
- Karaś H. (2020), *Gwara Bugaja na Pogórze (gm. Biecz, pow. Gorlice)*, Warszawa.
- KąsOr, Kąs J. (2011), *Słownik gwary orawskiej*, t. 1–2, wyd. 2, Kraków.
- Krawczyk A. (1985), *Co wiemy o frazeologii gwarowej*, [w:] *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*, t. 3, red. M. Basaj, D. Rytel, Wrocław, s. 129–137.

- KS, *Korpus spiski* (2024), <https://spisz.ijp.pan.pl/#!/korpus>, 26.08.2024.
- KSGP, *Kartoteka Słownika gwar polskich PAN* (2024), <http://rcin.org.pl/publication/37156>, dostęp: 21.08.2024.
- Kurzowa Z. (2006), *Polszczyzna Lwowa i Kresów południowo-wschodnich do 1939 roku*, wyd. 2 uzup. i popr., Kraków.
- Kutyła J. (2016), *Słownik gwary lasowiackiej Kamienia i okolicy na Rzeszowszczyźnie*, Rzeszów.
- L, Linde S.B. (1807–1814), *Słownik języka polskiego*, t. 1–6, Warszawa.
- Lerch-Wójcik A. (2025), *Słowniczek gwary, języka śląskiego*, [w:] *Bonclok*, <https://bonclok.pl/sowniczek-wyrazow-slaskich.html>, 20.08.2024.
- Lewicki A.M., Pajdzińska A. (2001), *Frazeologia*, [w:] *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 315–333.
- MSGP, *Mały słownik gwar polskich* (2010), red. J. Wronicz, Kraków.
- Pelcowa H. (2006), *Regionalizmy czy dialektyzmy – o zjawiskach językowych wspólnych miejskiej polszczyźnie mówionej i gwarom ludowym*, [w:] *Miasto. Przestrzeń zróżnicowana językowo, kulturowo i społecznie*, red. M. Święcicka, Bydgoszcz, s. 86–88.
- Pelcowa H. (2012–2022), *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. 1–12, Lublin.
- Polacy na wschodzie. Historia mówiona* (2024), www.polacynawschodzie.pl/index.php?page=miejsca&id=2084&lang=pl, 15.06.2024.
- Powiedziane po krakowsku. Słownik regionalizmów krakowskich* (2019), red. D. Ochmann, R. Przybylska, wyd. IV, Kraków.
- Pręczek S. (2006), *Miejsce regionalizmów leksykalnych w polszczyźnie ogólnej mieszkańców Myślenic*, [w:] *Miasto. Przestrzeń zróżnicowana językowo, kulturowo i społecznie*, red. M. Święcicka, Bydgoszcz, s. 204–232.
- Przymuszała L. (2011), *Stan badań nad polską frazeologią gwarową*, „*Studia Slavica*”, t. 15, s. 219–226.
- Przymuszała L. (2013), *Słownik frazeologizmów i typowych połączeń wyrazowych w gwarach śląskich*, Opole.
- Rak M. (2009), *Regionalizmy frazeologiczne – nowe ujęcie zagadnienia*, [w:] *Polszczyzna mówiona ogólna i regionalna*, red. B. Dunaj, M. Rak, Kraków, s. 161–170.
- Rieger J., Cechosz-Felczyk I., Dzięgiel E. (2002), *Język polski na Ukrainie w końcu XX wieku, cz. 1: Stan i status, cechy charakterystyczne. Polszczyzna w Lwowskim, Tarnopolskim i na Podolu. Teksty*, Warszawa.
- SGP, *Słownik gwar polskich* (1982–2023), oprac. Zakład Dialektologii Polskiej IJP PAN, *Źródła* i t. 1, red. M. Karaś, t. 2–5, red. J. Reichan, S. Urbańczyk, t. 6, red. J. Okoniowa, J. Reichan, t. 7–8, red. J. Okoniowa, J. Reichan, B. Grabka, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Shyło H. (2008), *Naddnistrjans'kyj rehionalnyj słovnyk*, Lviv.
- Sierociuk J. (2003), *Założenia metodologiczne badań języka wsi*, [w:] *Poznańskie Spotkania Językoznawcze*, t. 11, red. Z. Krążyńska, Z. Zagórski, s. 131–136.
- Sikora K. (2005), *Kategoria mikroregionalizmów*, [w:] *Język trzeciego tysiąclecia III*, t. 1: *Tendencje rozwojowe współczesnej polszczyzny*, red. G. Szpila, Kraków, s. 199–208.
- SJPD, *Słownik języka polskiego* (1958–1969), red. W. Doroszewski, t. 1–11, Warszawa.
- SUM, *Słovnyk ukrajins'koji movy* (1970–1980), t. 1–11, red. I.K. Biłodid, Kyjiv. <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=1&page=0>, 20.02.2022.

- Sujkowska K. (2023), *Regionalizmy leksykalne w języku mieszkańców Przemyśla*, rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Haliny Karaś, Warszawa.
- SW, *Słownik języka polskiego* (1900–1927), red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, t. 1–8, Warszawa.
- SWil, *Słownik języka polskiego* (1861), t. 1–2, oprac. A. Zdanowicz i in., wyd. staraniem i kosztem M. Orgelbranda, Wilno.
- Treder J. (2009), *O frazeologii dialektalnej ponownie*, „Acta Cassubiana”, t. 11, s. 141–154.
- Tyrpa A. (2016), *Co wiemy o frazeologii gwarowej w 2015 roku?*, [w:] *Słowiańska frazeologia gwarowa*, red. M. Rak, K. Sikora, Kraków, s. 13–30.
- USJP, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, t. 1–4, Warszawa 2003.
- WDLP, *Wörterbuch der deutschen Lehnwörter in der polnischen Schrift- und Standardsprache. Von den Anfängen des polnischen Schrifttums bis in die Mitte des 20. Jahrhunderts, begonnen, konzipiert und grundlegend redigiert von A. de Vincenz, zu Ende geführt von G. Hentschel* (2010), <http://diglib.bis.uni-oldenburg.de/bis-verlag/wdlp/>, 10.04.2025.
- Wietrzyk A. (2011), *Słownik gwary Pogórze (z okolicy Gorlic)*, Kraków.
- WSJP, *Wielki słownik języka polskiego PAN* (2007–), red. Żmigrodzki P., Kraków, <https://wsjp.pl/>, 4.12.2024.